

लैंगिक उत्तरदायि बजेट परिक्षण (Gender Responsive Budget- GRB)

घरपभोङ्ग गाँउपालिका, जोमसोम, मुस्ताङ्ग

लैङ्गिक उत्तरदायि बजेट (GRB) परीक्षण प्रतिवेदन

२०८१

प्रतिवेदन तयार गर्ने:

सस्टेनेबल कम्युनिटी एबाउन्टाबिलिटि रिसर्च सेन्टर, काठमाण्डा

पृष्ठभूमि

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ मा लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशिकरण (लैससास) सम्बन्धी व्यवस्था प्रस्तावनामा नै उल्लेख गरिएको छ। यसका अलावा दफा ११ को स्थानीय तहको काम, कर्तव्य र अधिकारको उपदफा (२) (त) मा जेष्ठ नागरिक, अपांगता भएका व्यक्ति र अशक्तहरूको व्यवस्थापन गर्ने जिम्मेवारी अन्तर्गत विभिन्न क्रियाकलापहरू सञ्चालन गर्ने अधिकार प्रदान गरेको छ भने दफा २४ उपदफा (२) मा स्थानीय तहले योजना बनाउँदा संघीय सरकार, प्रदेश सरकारको नीति, लक्ष्य, उद्देश्य, समयसिमा र प्रक्रियासँग अनुकूल हुने गरी सुशासन, वातावरणमैत्री, बालमैत्री, जनबायु परिवर्तन अनुकूलन, विपद् व्यवस्थापन, लैङ्गिक तथा सामाजिक समावेशिकरण अन्तर सम्बन्धित विषयहरूलाई ध्यान दिनु पर्नेछ भन्ने व्यवस्था उल्लेख गरिएको छ। यसै गरी सोहि दफाको उपदफा (३) मा पालिकाहरूले आफ्ना योजना बनाउँदा महिला, बालबालिका तथा पिछडिएका वर्ग, क्षेत्र र समुदायलाई प्रत्यक्ष लाभ पुग्ने, लैससास अभिवृद्धि हुने खालका योजना, बजेट तथा कार्यक्रमहरूलाई प्राथमिकता दिनु पर्ने भनि उल्लेख गरिएको छ।

यसै गरी नेपालको संविधान लगायत यसअघिका संविधानहरूले व्यवस्था गरेका समानताको हकको धारा १८, लैङ्गिक समानताप्रति नेपाल सरकारको प्रतिबद्धता, CEDAW (महिलामाथि हुने सबै प्रकारका विभेद विरुद्धको सम्मेलन), UNSCR (सयुक्त / राष्ट्रसंघिय सुरक्षा परिषदको दस्तावेज) र दिगो विकास लक्ष्यहरू जस्ता अन्तराष्ट्रिय प्रतिबद्धता, विस्तृत शान्ति समझौता पछि विकास भएको समावेशी विकासको अवधारणा, भुक्तम्प पछिको लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशी विकासले पाएको प्राथमिकताको ले लैगिक विषय वस्तु सोचले लैङ्गिक उत्तरदायी बजेटमा प्राथमिकता पाएको छ।

लैङ्गिक उत्तरदायी बजेट: Gender Responsive Budget (GRB) के हो ?

- महिला र पुरुष दुवैका आवश्यकतालाई सम्बोधन गर्ने गरी तर्जुमा गरिने बजेट
- नीति, कार्यक्रम, बजेट तथा खर्चमा लैङ्गिक संवेदनशीलतालाई सम्बोधन गर्ने प्रयास गरिएको बजेट
- नतीजा उन्मुख बजेट प्रणालीको एक औजार
- विकासको प्रतिफलमा महिला र पुरुषमा समान वितरण गर्ने पहल
- बजेट र कार्यक्रमका सबै पक्षहरूमा महिला तथा पुरुषको सन्तुलित लाभको सुनिश्चित गर्ने प्रक्रिया
- लैङ्गिक समानता, सशक्तीकरण र मूलप्रवाहीकरणको रणनीति

लैङ्गिक समानताको नीति एवम् समष्टिगत आर्थिक नीतिका बीच सम्बन्ध स्थापित गर्ने महत्वपूर्ण औजार ज्याला बिनाका कार्यहरू, विशेषगरी घरायसी कार्यहरूको समेत मौद्रिक रूपान्तरण गरी महिलाहरूको कार्यलाई राष्ट्रिय आयमा तिनको भूमिकाको खोजी गर्ने प्रक्रिया भएकोले सरकारी क्षेत्रमा मात्र सीमित नरही सरकारी स्वामित्वका संस्थानहरू, विकासका साभेदारहरू, गैर सरकारी क्षेत्र र

निजी क्षेत्रमा समेत लागु हुने प्रणाली हो र यो महिलाका लागि मात्र छुट्टै बजेट निर्माण प्रक्रिया होइन, महिला र पुरुषका लागि ५० प्रतिशत बजेट बनाउनुपर्ने पनि होइन, बरु बजेट तथा कार्यक्रमका सबै पक्षलाई लैङ्गिक संवेदनशीलताको आँखाले हेर्ने प्रक्रिया हो ।

तसर्थ कुल बजेटको अनुमान, आयको आधारको खोजि, विभिन्न शीर्षकहरूमा गरिने विनियोजन र खर्च, खर्चको अभिलेख र लेखाजोखा लगायतका सम्पूर्ण पक्षमा लैङ्गिक समानताको लक्ष प्राप्तिलाई केन्द्रमा राखेर उद्देश्यमूलक ढङ्गले, योजनाबद्धरूपमा, लैङ्गिक विश्लेषण सहित आर्थिक स्रोतको सुनिश्चितता र उपलब्धिको समतामूलक वितरण र उपभोग हुने गरि बजेट तर्जुमा प्रकृया लैङ्गिक उत्तरदायि बजेट पद्धति हो ।

लैङ्गिक उत्तरदायी बजेट: Gender Responsive Budget (GRB) औचित्य

- महिला र पुरुषका बीचमा रहेका अधिकार, जिम्मेवारी र परिणामहरूको विभेदलाई विश्लेषण गरी योजना, बजेट र कार्यक्रम तर्जुमा गरी खर्च गर्न .
- योजना, बजेट र कार्यक्रमहरूको उपलब्धि र प्रभावहरूलाई लैङ्गिक आँखाले मूल्यांकन गर्न .
- लैङ्गिक संवेदनशील नीति कार्यान्वयनका लागि बजारपरक लागत मूल्य निकाल्न र पर्याप्त बजेटको व्यवस्था गर्न .
- लैङ्गिक समानता र आर्थिक समृद्धि बीच अर्थपूर्ण सम्बन्ध स्थापित गर्न .
- अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिबद्धताहरू पूरा गरी लैङ्गिक सवालमा नेपालको प्रयासलाई विश्वसामु सकारात्मक रूपमा पुऱ्याउन
- निरक्षरहरूको दुइ तिहाई हिस्सा महिला भएको हुनाले
- देशको जनसंख्यामा आधा भन्दा वढी हिस्सा ओगटेका महिलाहरूको नीति निर्माण तह तथा व्यावसायिक क्षेत्र दुवैमा न्यून प्रतिनिधित्व भएको हुनाले
- श्रोत तथा सेवाहरूमा महिलाहरूको नियन्त्रण अत्यन्तै कम भएकोले
- धेरै क्षेत्रहरूमा समान काममा महिलाहरूले समान ज्याला नपाइराखेको हुनाले
- बच्चाहरू तथा परिवारका सदस्यहरूको पालनपोषण र हेरचाह गर्ने जस्ता बेतलबी कामहरूमा महिलाहरूले नै गर्नु परेकोले

GRB मा बुझ्नै पर्ने कुरा:

GRB मा “Gender” को अर्थ “महिला र उनको सशक्तिकरण” हो

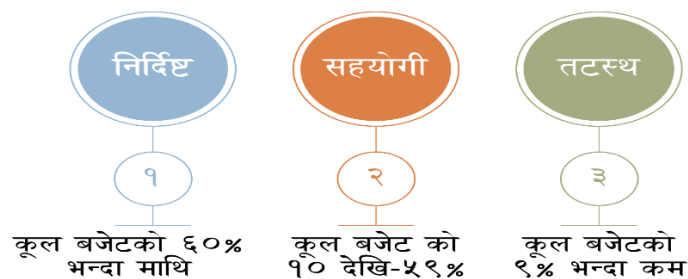
GRB बजेट तयारी गर्दा गरिने सामान्य अभ्यास मात्र हैन यो त नीति निर्माण, योजना तर्जुमा, योजनाको कार्यान्वयन, समीक्षा र पुन नीति निर्माण मा फर्कने प्रकृतिको निरन्तर चलिरहने प्रकृया हो । GRB लैङ्गिक प्रतिबद्धतालाई **बजेटरी प्रतिबद्धतामा रुपान्तरण** गर्ने एउटा अत्यन्तै महत्वपूर्ण औजार हो । यसलाई योजना निर्माणको क्रममा स्थानीय सरकारहरूले योजना तर्जुमा तह: महिला र पुरुषको समान सहभागिता गराएर, महिलाको गुणात्मक र सङ्ख्यात्मक रूपमा

सहभागिता गराएर,महिलालाई फाइदा पुग्ने आयोजनाको प्राथमिकता गरेर,महिला रोजगारीमा अभिवृद्धि गर्ने आयोजना छनोट गरेर योजना छनोट गर्न सकिन्छ भने योजना को कार्यान्वयन तह : आयोजना कार्यान्वयनको नेतृत्व महिलालाई प्रदान गरेर,महिलाको सामूहिक सहभागितामा आयोजना कार्यान्वयन गरेर,महिलाको क्षमता अभिवृद्धि गरेर कार्यान्वयन मा ल्याउन जरुरी छ ।

GRB ले लैङ्गिक समिक्षालाई संघ, प्रदेश र स्थानीय सरकारका अतिरिक्त सार्वजनिक क्षेत्र, स्वायत्त निकायहरू र सार्वजनिक खर्चका अन्य लाभग्राहीहरू समेत समावेश गर्दछ।

नेपाल लैङ्गिक उत्तरदायित्व सम्बन्धित संवैधानिक तथा कानुनी व्यवस्थाहरू

- लैङ्गिक समानता कायम गर्न केही नेपाल ऐन संशोधन गर्ने ऐन, २०६३
- लैङ्गिक उत्तरदायी बजेट स्थानीयकरण रणनीति २०७२
- स्थानीय तह संस्थागत क्षमता स्व:मूल्याङ्कन कार्यविधि, २०७५
- स्थानीय तहमा लैङ्गिक समानता र सामाजिक समावेशीकरण परिक्षण कार्यविधि २०७७ (नमुना)
- प्रदेश तथा स्थानीय तहका लागि लैङ्गिक उत्तरदायी बजेट नमुना निर्देशिका २०७७ ले व्यवस्था गरेको कोडिङ विधी अपनाई पालिकाले लैङ्गिक उत्तरदायी बजेट परिक्षण गरिएको थियो ।

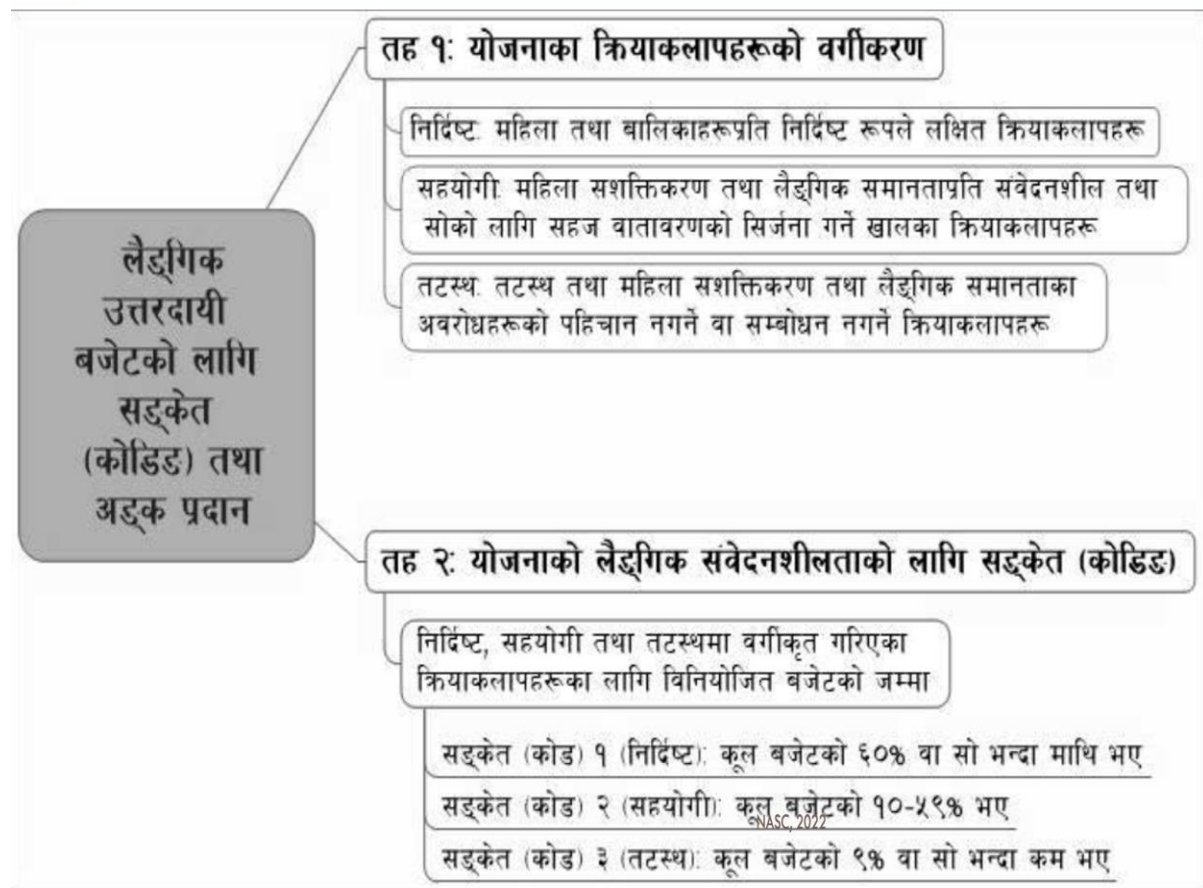
लैङ्गिक उत्तरदायी बजेट परिक्षणको उद्देश्यहरू:

- लैङ्गिक दृष्टीकोणबाट यस पालिकामा भएका योजनाबद्ध प्रयासहरू विश्लेषण गर्न
- सबै योजना तथा बजेट कार्यान्वयनमा महिला समानता र सशक्तिकरणको लागि नीति कार्यक्रम तथा बजेटको सुनिश्चित गर्न ।
- लैङ्गिक अन्तरहरूको सम्बोधन गरी लगानी सुनिश्चित गर्न ।
- लैङ्गिक समानताको लागि निर्दिष्ट कार्यक्रम तथा बजेटको अंशमा बृद्धि गर्न ।

- लैंगिक ;मानता तथा महिला ;शक्तिक/णका लागी ;/का/ी जवाफदेहिता तथा पा/दर्शिता अभिवृद्धि गर्ने

लैङ्गिक उत्तरदायी बजेट: Gender Responsive Budget (GRB) परिक्षण : यस घरपभोज गाउँपालिकाले प्रदेश तथा स्थानीय तहका लागी लैङ्गिक उत्तरदायी बजेट नमुना कार्यविधी २०७७ मा आधारित भएर यही कातिक २८ गते गाउँपालिकाको सभा हलमा पालिका प्रमुख ,उपप्रमुख ,प्रमुख प्रशासकिय अधिकृत, शाखा प्रमुख लगायत स्वास्थ्य, लेखा ,कृषि , वडा कार्यालयका कर्मचारीको उपस्थितीमा गरिएको थियो । लेखा शाखा को सहजिकरणमा सम्पूर्ण कार्यक्रमलाई कोडिङ्ग निम्न बमोजिम गरिएको थियो र यस प्रस्तुतीकरण सम्पूर्ण कार्यपालिकाको बैठकमा गरिएको थियो।

यस पालिकाको योजनाहरूलाई निम्न बमोजिमको ढाँचामा कोडिङ्ग बजेटको विश्लेषण गरिएको थियो ।

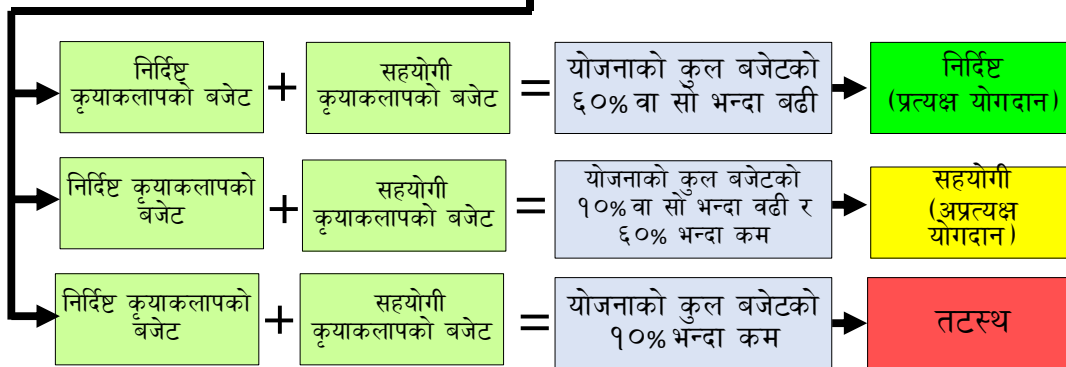

लैङ्गिक उत्तरदायी बजेटका लागि कोडिड र अंक प्रदान

तह १: योजनाका कृयाकलापको वर्गीकरण	तह २: लैङ्गिक उत्तरदायित्वको लागि केँत
<p>निर्दिष्ट: महिला तथा बालिकाहरु प्रति निर्दिष्ट रूपले लक्षित कृयाकलापहरु (महिला सीप विकास तालिम, बालिका छात्रवृत्ती)</p> <p>सहयोगी: महिला सशक्तिकरण तथा लैङ्गिक समानताप्रति उत्तरदायी तथा सो को लागि सहज वातावरणको सृजना गर्ने खालका कृयाकलापहरु (सेवाप्रदायकलाई लैससास तालिम, विभेदजन्य पितृसत्तात्मक मुल्यमान्यताहरुमा परिमार्जनका लागि पुरुष तथा बालकहरु संग काम गर्ने)</p> <p>तटस्थ: महिला सशक्तिकरण तथा लैङ्गिक समानताका अवरोधहरुको पहिचान नगर्ने कृयाकलापहरु (पुस्तकालय अनुदान सडक निर्माण)</p>	<ul style="list-style-type: none"> ❖ योजना भित्रको निर्दिष्ट कृयाकलापको लागि लागि संकेत नं १ ❖ योजना भित्रको सहयोगी कृयाकलापको लागि संकेत नं २ ❖ योजना भित्रको तटस्थ कृयाकलापको लागि संकेत नं ३ ❖ यसरी सबै कृयाकलापको संकेत दिइसकेपछि १ र २ संकेत प्राप्त गरेका कृयाकलापहरुमा विनियोजित बजेट जोड्नु पर्छ । उक्त जोडफल कुल योजनाको बजेटको ६०% वा सो भन्दा बढी भएमा त्यो योजना GRB नजरमा निर्दिष्ट (प्रत्यक्ष योगदान) ❖ यदी उक्त जोडफल कुल बजेटको १०% वा सो भन्दा बढी र ६०% भन्दा कम भएमा त्यो योजना GRB को नगरमा सहयोगी (अप्रत्यक्ष योगदान) ❖ उक्त योगफल १०% भन्दा कम भएमा त्यो योजना GRB को नजरमा तटस्थ ।

लैङ्गिक उत्तरदायी बजेटका नजरमा पालिकाको योजना

पालिकाको योजना

लैंगिक उत्तरदायी बजेट को अवस्था:

कार्यक्रम बर्गिकरण	कार्यक्रम संख्या	बजेट रु	प्रतिशत	कैफियत
निर्दिष्ट	१० वटा	२५८६७३९	१.१%	
सहयोगी	५७ वटा	२५९५४५८०	११.८५%	
तटस्थ	१२७ वटा	२०६१६०८२८	८७.१५	

कुल बजेट रु २३४७०२१४

निर्दिष्ट बजेट प्रतिशत: १.१%

बजेटको बर्गिकरण: सहयोगी ???????????

यस पालिकाको जम्मा १९४ कार्यक्रममा जम्मा १० वटा कार्यक्रमहरु मत्र महिला र किशोरी लक्षित अर्थात निर्दिष्ट रहेको छ भने १२७ वटा कार्यक्रम तटस्थ बनेट को ८७.१५% रहेको छ । थसर्थ यस पालिकाको बजेट तटस्थ नै रहेको हुदा लैगिङ्ग समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण उन्मुख देखिदैन् ।

यस पालिका को कार्यक्रम तथा बजेट यसै साथ संलग्न गरिएको छ ।